

Kremna Antik Kenti Kuzey Yayılımı Hakkında İlk Gözlemler

Preliminary Observations About North Territorium Of The Cremna Ancient City

Yrd. Doç. Dr. Hüseyin METİN¹

Öz

Bu çalışmada Kremna antik kentinin kuzey yayılımı değerlendirilmiştir. Ele alınan yerleşim alanlarının büyük çoğunluğu dağlık alanlarda kümelenmiştir. Bu sebeple yerleşimlerde belirleyici unsur topografya olmuştur. Bu yerleşimlerden İnarası'nın Prehistorik Dönem'den-Erken Bizans'a kadar kesintisiz yerleşim gösterdiği anlaşılmıştır. İnarası'nun aynı zamanda bölge için dini merkez olduğu saptanmıştır. Keraitai kırsal nüfusun yoğun olduğu yerleşimlerden birisidir. Karadiğın'in korsan yerleşimi olabileceği düşünülmüştür. Hisarköy/Asartepe Kremna'nın kuzey yayılım alanının sınırınıdır. Çakalasar Tepe ise Kremna için gözetleme kulesi işlevi taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Pisidia, Kremna, Keraitai, Kırsal Yerleşim, Gözetleme Kulesi, Kutsal Alan.

Abstract

In this study, the northern territorium of the Cremna ancient city was evaluated. Large majority of settlement are grouped around mountainside. For this reason, the topography is a factor that determines the settlements. It has been understood that İnarası in these settlements demonstrated continuous settlement from the Prehistoric Period to Early Byzantine. It has also been determined that İnarası is a religious center for the region. Keraita is one of the settlements where the rural population predominates. It has been thought that Karadiğın is a settlement occupied by pirates. Hisarköy/Asartepe forms a boundary of the Cremna northern territorium. Çakalasar Tepe acts as the observation tower for Cremna Ancient City.

Keywords: Pisidia, Cremna, Keraita, Rural Settlement, Watchtower, Sanctuary.

¹ Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, hmetin@mehmetakif.edu.tr.

1. GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu Kremna antik kentinin kuzeyinde, kentin hakimiyet alanındaki küçük yerleşimler ve askeri nitelikli yapıların tespiti oluşturmaktadır² (Resim 1). Daha önce Kremna antik kenti ile ilgili arkeolojik ve epigrafik çalışmalar yapılmakla beraber³; kentin hakimiyet alanıyla ilgili bilgiler oldukça kısıtlıdır (Dörtlük, 1976, 17-23). Bu durum özellikle kentin kuzey yayılımında göze çarpmaktadır. Nitekim makalede ele alınan yerleşimlerin büyük bölümü ilk kez burada tanıtılacaktır. Söz konusu yerleşimler sapa, kontrol edilmesi güç yerler oldukları için kaçakçılar tarafından büyük tahribatlara uğratılmışlardır.

1.1. YERLEŞİMLER

1.1.1. Karadiğın Taşı/Karadiğın Tepesi

Kremna'nın yaklaşık 6 km kuzeydoğusunda yüksek bir tepe üzerinde yer almaktadır. Batısı bir elin parmakları gibi sıralanan sarp uçurumla çevrilidir (Resim 2). Uçurumdan başlayarak doğuya doğru sıralanan kısmen şekilsiz taşlarla örülmüş, kısmen ana kayaya oyularak yapılmış çok sayıda basit mekana rastlanmıştır (Resim 3). Bu mekanlar konumu itibarıyla yerleşime çok da uygun değildir.

Bilindiği gibi Pisidia Bölgesi Antik Çağ'da haydutluk faaliyetlerinin en yoğun yaşandığı bölgelerden birisi olmuştur. Strabon, dağlarda yaşayan Pisidialıların bir bölümünün Kilikialılar gibi tiranlar tarafından yönetilen ayrı kabileler halinde korsanlık yaptıklarından bahsetmektedir (Strabon, XII.7, 3). Pisidia'da haydutluk faaliyetlerini sürdüren insanlar, dış dünyadan izole, geçit vermeyen yüksek tepelerin yamaçlarında ve mağaralarda yaşarlar, çevre yerleşimlere saldırdıkları (Öztürk, 2009, 301). Kremna'nın kuzey hakimiyet alanındaki Karadiğın, coğrafik yapısının dağlık olması nedeniyle haydutların yerleşimi için elverişli konuma sahiptir.

Karadiğın Taşı için en büyük problem su olmalıdır. Zira alanda herhangi bir su kaynağı yoktur. Günümüzde batısında halen kullanılmakta olan su kaynaklarının, yerleşime aktarılması da hem kod farkından dolayı hem de küçük bir yerleşim olduğu için büyük bir problemdir. Bu sebeple belli bölümlerde su kuyuları ile bu gereksinim giderilmiş olmalıdır. Aynı amaca yönelik su kuyularından birisi bugün hala görülebilmektedir.

1.1.2. Karadiğın Beleni

Karadiğın Taşı'nın kuzeyinde bugünkü orman yolunun sağında küçük tepelik alan Karadiğın Beleni olarak bilinmektedir. Yoğun orman dokusuyla örtüldüğünden, yüzeyde herhangi bir yapı kalıntısına rastlanmamıştır. Buna karşın yakınlarındaki Karadiğın Tepesinde olduğu gibi bu alanda da yoğun kaçak kazı çukuru tespit edilmiş olup, bu bölümlerde Roma Dönemine ait yoğun seramik parçalarına rastlanmıştır.

² Bu çalışmadaki bulgular, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün sağladığı izinle 2013-2014 yılında başkanlığınca yapılan "Kremna ve Çevresi Yüzeysel Araştırması" adlı projeye dayanmaktadır.

³ Seçilmiş bibliyografya için bkz. Arundell, 1834: 74-81; Davis, 1874: 177-199; Hirschfeld, 1879: 102; Sterret, 1888: 319-326; Niemann - Petersen - Lanckoronski, 1892, 161-172; Perkins - Ballance - Reynolds, 1958, 167-174; İnan, 1970, 51-99; araştırma raporları için bkz. Mitchell, 1987a, 167-170; Mitchell, 1987b, 257-263; Mitchell - Waelkens, 1987, 37-47; Mitchell - Waelkens, 1988, 53-65; Metin - P. Becks - R. Becks, 2014, 171-178; S. Mitchell tarafından yürütülen yüzeysel araştırmaları, daha sonra tekrar gözden geçirilerek 1995 yılında "Cremna in Pisidia. An Ancient City in Peace and in War" adlı eserde toplanmıştır. Su sistemi için ayrıca bkz. Owens, 1991, 41-59; Epigrafik çalışmalar için bkz. Bean, 1970, 99-102; Horsley, 1987, 49-80; Horsley - Mitchell, 2000; Sikke yayınları için bkz. Aulock, 1979; Köker, 2007, 677-682.

1.1.3.Armutlu Para

Eski Taşyayla Köyü'nün kuzeyindeki teraslar üzerinde, Maharatlı mevki olarak adlandırılan alandır. Üst ve alt kısımlarında teraslar halinde düzenlenmiş tarım alanları bulunmaktadır. Yüzeydeki buluntulardan yola çıkılarak söz konusu alanın Roma Dönemi'nde mahalle veya çiftlik yerleşimi olarak kullanıldığı söylenebilir. En üst kesimde kaçak kazılarla açığa çıkartılmış 60 cm. genişlikte, mekana ait duvar tespit edilmiştir. Yüzeyde yoğun miktarda çatı kiremidine ve Roma Dönemi seramiğine rastlanmıştır.

1.1.4.Belicekler/Erenbeliği

Korumardı yolunun solunda kalan yerleşim alanı, Armutlu Para yakınlarındadır. Tepe üstündeki çiftlik yerleşiminin dönemi hakkında bir şey söylemek zordur. Etrafındaki çevreleme veya teras duvarı yol açımı sırasında kısmen tahrip olmuştur. Alanda az miktarda kaba seramik parçalarına rastlanmıştır.

1.1.5.Korumardı

Maharatlı üstü, Çevlik'in karşısındaki üç yüksek tepe içeren sırt alanı Korumardı olarak bilinir. Tepelerin Belicekler tarafından gelinen yönü bugün ağaç kesim sahası olduğu için yüzeyi yoğun dolguludur. Tepelerden ortadaki diğerlerine oranla genişçe olup, en yoğun seramik parçalarına burada rastlanmıştır. Orta tepenin etrafı oval biçimli, yüzleri tam anlaşılmayan, kaba taşlardan bir duvarla çevrilidir (Resim 4). Yerleşimin batı ucunda yuvarlak bir duvarla sınırlı, yüzeyden hatları kısmi olarak belli olabilen, içerisinde mekanların olduğu anlaşılan yapı kalıntısına rastlanmıştır. Yüzeyde kötü pişmiş, kaba seramiklere karşılaşılmıştır. Aynı malzeme diğer iki tepenin yamaçlarında da görülmektedir. Söz konusu seramik İnarası'nın, özellikle kuzeydoğu yamacındaki tarlalarda bulunan prehistorik malzemeleriyle benzerlik gösterir. Bununla birlikte seramiklerin nemden dolayı aşınmış olmaları ve Cumhuriyet Dönemi'nde çevredeki çanak çömlek üretiminin yoğunluğu dikkate alındığında, tarihlendirme için daha fazla veriye ihtiyaç duyulmaktadır.

1.1.6.Çevlik

Erenbeliği yakınlarında bir tepeliktir. Burada işlevi tam olarak belirlenemeyen yıkıntılar ve az miktarda kaba seramik tespit edilmiştir. Çiftlik benzeri bir yerleşim olduğu düşünülen alan oldukça tahrip olmuştur. Dönemi hakkında yorum yapmak zor olmakla beraber, antik sonrası olma olasılığı üzerinde durulmaktadır.

1.1.7.Burunca /Dumanlı

Çevlik ve Korumardı'nın karşısındaki yükselti Burunca/Dumanlı olarak bilinmektedir. Arkasını yüksekçe konik tepeye yaslamış, teras halinde düzenlenmiş yamaç yerleşimidir. Maharatlı'nın üst kesiminde kalmaktadır ve Kremna'ya çaprazlama bakan görüş açısına sahiptir (Resim 5). Taşyayla üstünden gidilen bir yolla ulaşılan yerleşimin güneydoğu ucunda, yaklaşık on yıl önce taş ocağı açılmış, daha sonra kapatılmıştır. Günümüzde geniş teraslar tarım amaçlı tarla veya bağ olarak kullanılan yerleşimin tarla açımı için taşların çekilmesi, havyanlar için yapılan ağıllar ve harman yerleri için oluşturulan alanlar nedeniyle mimariye yönelik çok az kalıntı günümüze ulaşmıştır. Yüzeyde seramikler geniş alana yayılmakla birlikte, alanın gerçek sınırı tam olarak belirlenememiştir. Ancak kuzeyinde yaslandığı tepenin eteklerine kadar geniş bir alana yayıldığı düşünülmektedir. Alanda iki harman yeri tespit edilmiştir. Bunlardan ilki yerleşimin en alt sınırını oluştururken diğeri en üst sınırdadır (Resim 6). Üstteki harman yeri kısmen dağıtılmış, altındaki düzgün kesilmiş taş bloklardan örülen 10 m. uzunlukta izlenebilen duvar açığa çıkarılmıştır. Söz konusu alanın hemen kuzeyinde

yakın zamanlarda yapılmış kaçak kazı çukurlarına rastlanmıştır. Yüzeyde Roma Dönemi'ni işaret eden seramiklere rastlanmıştır (Resim 7).

1.1.8. İnarası

Taşyayla - Çamlık yolu üzerinde Ormanlılar Çeşmesi olarak isimlendirilen mevkiinin arkasındaki patikayla ulaşılmaktadır. Oldukça geniş bir alana yayılan İnarası; yerleşim, kutsal alan ve nekropolis olmak üzere üç ana başlıkta değerlendirilebilir. Yüzey seramikleri ve yazıtlarından, kutsal alanın M.Ö. 2. - M.S. 3. yy.lar arasında kullanıldığı; yerleşim alanındaki kilisesiyle de Geç Antik Dönem'de söz konusu alanın terk edilmediği anlaşılmıştır. Alan birbirinden derin yarlarla ayrılan üç kayalık tepeden oluşur. Bunlardan doğudakinin üst kesimi ve güneybatı yamaçlarının kutsal alan olarak kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Aynı tepenin doğu yamaçlarında ise nekropolis kullanımı söz konusudur. Üzerinde kaya basamaklarıyla çıkılan küçük bir tapınağın bulunduğu en yüksek bölüm olan doğu kayalık üzerinden, hem Kremna hem de Keraitai antik kentlerini görebilmek mümkündür.

İnarası'nın en önemli özelliği Prehistorik Dönem'de yerleşim görmüş olmasıdır. Nitekim Kutsal Alanın güneybatı kesimindeki kaçak kazı çukurlarının etrafında açıkta, el yapımı seramikler ve Geç Neolitik - Kalkolitik Dönemde bölgede yaygın olarak kullanılan Hacılar boyalı seramiğine rastlanmıştır (Resim 8). Yüzey buluntuları, Prehistorik yerleşimin, Kutsal alanın üst terasında olduğunu düşündürmektedir. İlave olarak Kutsal alanın yaslandığı tepenin üzerinde doğuya bakan kayalık duvarın önündeki kaçak kazı çukurunun atık toprağında, azımsanmayacak miktarda Kalkolitik Dönem seramiğine rastlanmıştır. Seramikler arasında kırmızı, kahve ve devetüyü açkılılar ve kaba pişirme kapları dikkat çeker. Doğu tepenin kuzey doğu yamaçları Prehistorik malzemenin bulunduğu bir diğer alandır (Resim 9). Burada kötü pişmiş, el yapımı, açkısız kaba seramiklere rastlanmıştır. Günümüzde yoğun tarım faaliyetlerinin sürdürülmesi nedeniyle alanda yerleşime dair izleri belirlemek oldukça zordur.

Prehistorik seramik dağılımı kuzeydoğuda mağaraların olduğu kayalık kütleyle doğru devam etmektedir. Söz konusu kayalık kütlein güney yamaçlarında mağaralar ve kaya kovukları yer alır. Kayalık kütlein doğu ve güney yamaçları, farklı kodlarda mağara ve kaya kovuklarını barındırmaktadır. Burada zaman içinde çöküntülerin olduğu, dolayısıyla mağara girişlerinin bu çökellerin altında kaldığı anlaşılmıştır (Resim 10). Mağara önlerinde bulunan birkaç prehistorik seramik parçası, mağaranın Prehistorik Dönem'de yerleşim gördüğünü işaret etmektedir.

İnarası'ndaki antik yerleşim alanları, güneydeki kayalık tepeliğin doğu yamaçlarında konumlanmıştır. Önünden geçen derin vadi sayesinde bu yönden güvenli bir konuma sahiptir. Etrafında sur izine rastlanmadığı ve sık çalıyla kaplı olduğu için kesin bir şey söylemek zordur. Tüm alan birbirine yakın konumda inşa edilmiş, düzensiz planda yapılarla doludur. Bazılarının destek duvarları ve tabanında ana kayadan yararlanılmıştır. Polygonal örgü en sık tercih edilen duvar tekniğidir. Bazı yapılarda oldukça büyük blokların kullanıldığı belgelenmiş olup, aralardaki sokaklar kısmi olarak görülebilmektedir. En dikkat çekici olanı, yerleşim alanının merkez noktasına denk gelecek şekilde apsisli yapıdır (Resim 11). Bu haliyle yapının kilise olarak kullanıldığı öngörülebilir. Duvarların konumu ve birbirini kesiş şekline, apsisli yapının en az iki evreli olduğu anlaşılmaktadır. Kilisenin tarihine ilişkin belirgin bir veri olmasa da Geç Antikçağ – Erken Bizans ile bağdaştırılabilir. Apsisli yapının 40 m. güneybatısında çok mekanlı, işlik olarak kullanıldığı düşünülen yapı kalıntıları bulunmaktadır (Resim 12). Kısmen ana kayaya oyulan yapının iç duvarlarda küçük ve şekilsiz taşlar

kullanılmışken, dış duvarlarda büyük taşlar tercih edilmiştir. Hemen yanında yapıya ait kulübe benzeri bir mekan daha vardır. Yapının sıralı mekanlarından kuzeydoğu kenarındakinde, ana kaya oyularak yapılmış nişler ve alt bölümünde zeytin veya şarap presine rastlanmıştır. Kuru duvar tekniğiyle yapılan odaların kapısı köşelerdedir.

Yerleşimin güneybatıya doğru seyrekleştiği anlaşılmaktadır. Bu kısım yerleşimin nekropol alanı olarak kullanılmıştır. Nitekim bu kısımda lahit teknesi ve kapaklarına ait parçalar bulunmuştur (Resim 13-14). Lahit teknesinin uzun yüzünde, merkezde tabula ansata, iki yanında altı kurdele boşluklu çelenk alanları bulunmaktadır. Lahit mezar, konum olarak İnarası kutsal alanı ve Kremna'yı gören yüksek kesimde olması nedeniyle, yerleşim için sınır olarak algılanabilir.

Nekropolis alanında aynı zamanda yerleşim işaret edebilecek izlere rastlanmıştır. Bunlardan birisi ana kayaya oyulmuş nişli alandır. Nişin üst tavanı düzleştirilmişken, tabanı düzensiz bir şekilde işlenmeden bırakılmıştır. Kaçak kazılarla tahrip edilmiş nişli alanın dolgusundan yoğun olarak terra sigillata parçaları bulunmuştur. Bu alanın üstünde küçük yapılara ait kalıntılara rastlanmıştır. Bunlar genelde dörtgen veya kare planda olup, kesme taş bloklardan inşa edilmiştir. Nişli alanın kuzeyinde iyi koruna gelmiş bir yapı daha vardır (Resim 15). 1 no'lu mekan olarak adlandırılan yapının duvarları yaklaşık 2 m. yüksekliğe sahiptir. Düzgün kesilmiş bloklardan örülü duvarların bazı kısımları ana kaya üzerine oturtulmuştur. Girişi güney köşededir. Duvar örgüsü düzensiz isodom ve polygonal karışımıdır. Duvarda, aralarda ince atkı taşı kullanımı görülmektedir. Bazı bölümlerinde kısmen korunmuş harç izleri bulunmaktadır. Ayrıca batı kanadın bir noktasında kıvılcık-kahve renkte boya tespit edilmiştir. Dışı çalılarla kaplı olduğundan, ölçüler içten alınmış ve duvar kalınlıkları okunmuştur. Kalınlık 45-57 cm. arasında değişir. Kabaca 4 x 5,40 m. ölçülerindedir. 1 No'lu mekanın hemen güneybatısında başka yapılara ait kalıntılara da rastlanmıştır. Ancak söz konusu yerde yoğun kazak kazılar yapıldığı için yüzeyden yapıların işlevine yönelik yorum yapmak oldukça zordur.

İnarası'nı önemli kılan bir başka bulgu, burasının Roma Dönemi'nde kutsal alan işlevi taşıması şeklinde yorumlanabilir. Zira kaya kütesinin güneybatı yamacında etrafı temenos duvarı ile çevrili Kutsal bir alan bulunmaktadır. Temenos duvarı düzgün kesilmiş taş bloklardan, düzensiz isodomos tarzında örülüdür. Ana kaya duvar içine oturtulmuş ve özellikle bu bölümlerde yer yer polygonal bloklar kullanılmıştır. Girişi güneybatıdan olan Kutsal Alanın içerisi teraslar halinde düzenlenmiştir. Temenos içinde çok sayıda yapı, bu teraslar üzerine inşa edilmiştir. Dolayısıyla Kutsal alanın oldukça karmaşık planda olduğu ve farklı tarzda yapılar içerdiği söylenebilir (Resim 16). Kutsal alanın dışında, özellikle kuzeydeki mağaraların bulunduğu kayalığa doğru yapılar bulunmaktadır. Bu alanda yoğun olarak seramik ve tuğla parçaları bulunmuştur. Seramikler içerisinde M.Ö. 2.-1. yy. akıtmalılar ve M.Ö.1 – M.S. 1.-2. yy. kırmızı astarlılar dikkati çeker.

Kutsal Alandaki mağara, temenos içerisindeki en önemli yapıdır (Resim 17). Diğer yapılar söz konusu mağara etrafında oluşturulmuş eklentilerdir. Mağara yaklaşık 14 m. uzunluğunda, 4 m. genişliğindedir. Arkada muhtemelen naos işlevli olan doğal mağaranın genişletilip işlenmesi ile elde edilen bölme bulunur. İkinci bölmenin duvarı kaçak kazılarla tahrip edilmiştir. Naosun girişinde hemen sağda içinde kült heykelinin durduğu büyük bir niş yer alır. Sol tarafta ise yan yana 3 küçük niş sıralanır. Bunlardan iki yandaki büyük olanlarda adak yazıtları bulunmaktadır. Mağaranın içerisindeki duvarlarda kandillerin bulunduğu sağlı sollu küçük nişler göze çarpar. Mağaradan açık alana çıktığında, kayalığın her iki yönde düzeldiği ve çevrelendiği görülür. Sol kanatta ana kaya üzerinde tıraşlanarak oluşturulmuş geniş bir bölüm bulunur. Bu bölümde duvar üzerine hatlı yuvaları ve çatı için oyuklar açılmıştır. İzler takip edildiğinde sol kanadın iki katlı olarak düzenlendiği anlaşılmaktadır. Duvarda üst kata çıkan taban seviyesi ve üstte yan yana açılmış 5 niş görülür. Bunlar dışında

duvarın tüm yüzünde farklı kodlarda nişler açılmıştır. Çatı için düşünülen bölüm eğimli kanal ile sağlanmıştır. Muhtemelen üzeri kapalı olan mağaranın sağ kanadında aynı detayı izlemek oldukça zordur. Ancak bu durum söz konusu alandaki kod farkından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla sistemli bir kazı çalışması olmadan geniş bilgi edinmek oldukça zordur. Sağ kanadın ön önemli özelliği basamaklı çıkıntılara temenos duvarının oturmasıdır.

Kutsal alanın kuzeybatısında belli bölümleri ana kaya düzleştirilerek yapılmış iki mekan tespit edilmiştir. Bunlardan biri vadi içinde kalmaktadır. Temenosun dışında kalan söz konusu mekanın yaslandığı arka duvar üzerinde nişler ve çatıya ait izlere rastlanmıştır. Diğer mekan temenosun sınırına konumlanmıştır (Resim 18). Bir duvarı ana kaya düzleştirilerek yapılmış olup, köşelerde yuvarlatılmış geçişler vardır. Dörtgen plandaki yapının girişi uzun kenarda merkezdedir.

Kutsal alanın konumlandığı yükseltinin altındaki vadide belli bölümlerde ana kaya oyularak yapılmış su kanalları tespit edilmiştir (Resim 19). Söz konusu kanalların bazı bölümlerde doğal nedenlerden dolayı tahrip olduğu anlaşılmış olup, Antik Dönemde yerleşimde kullanılan su kaynağının günümüzde kurumadığı, işlevini sürdürdüğü belgelenmiştir. Bugün aynı su, borularla havuzlara aktarılıp vadideki küçük tarlalara hayat vermektedir.

1.1.9.Keraitai – Sivri Tepe

Belören Köyü'nün yaklaşık 2 km. güney batısında konik bir kayalık kütle üzerine konumlanan Keraitai Antik Kenti, halk tarafından Sivri Tepe olarak bilinmektedir. Kent, 1972 yılında yapılan müze araştırması sırasında yüzeyde bulunan KEPAEITΩN lejantlı sikke yardımıyla Kayhan Dörtlük tarafından lokalize edilmiştir (Dörtlük, 1976, 17-23). Aynı araştırmacı 1988 yılında Keraitai'deki Men Kültü ile ilgili ilk epigrafik belgeyi yayınlamıştır (Dörtlük, 1988, 69-71). Kentin M.Ö. 1. yüzyılda Kremna ile homonia sikke bastığı bilinmektedir (Mitchell – Cüceren, 1994, 506-507). Kremna'nın M.Ö. 25 yılında Augustus tarafından Pisidia Bölgesi'nin beş koloni kentinden birisi haline getirilmesi Keraitai için önemli bir evresidir (Levich, 1967, 36-39). Muhtemelen bu tarihten sonra Keraitai Kremna'ya bağlı bir yerleşim haline gelmiştir. M.Ö. 1. yüzyılın sonlarında ortak sikke darbinin son bulması bu görüşü destekler niteliktedir.

Yaklaşık 1300 m. yükseltiye sahip tepede yerleşimin 1100-1200 rakımında yoğunlaştığı görülür. Konumunun verdiği avantajla Kremna, Sagalassos, Komama, Kolbasa gibi çağdaşı antik kentlerden net olarak görülebilmektedir. Keraitai'ye, Belören Köyü'nün güney eteklerindeki patika yolla ulaşılmaktadır. Yerleşim, Sivri Tepe'nin doğu yamacındaki düzlük alana yoğunlaşmıştır. Kent, tepenin kuzeyinden başlayıp, doğu yamacı dolaşan ve güneyde Sivri'nin yüksek kesimlerinde biten sur duvarı ile çevrilmiştir (Resim 20). Surlar kuru duvar tekniğinde çift yüzlü örülmüş, arasına dolgu yapılmıştır. Polygonal taşlarla oluşturulan surların bazı kısımlarında ana kayadan yararlanılmıştır. Dalgalı hatlar ve 1-2 m.lik testere dişi benzeri çıkıntılarla araziye oturtulan surlar üzerinde kule kullanımına rastlanmaz. Kuzey duvar 1,80 m. kalınlığa sahipken, doğudaki 1,50 m. ölçülerindedir. Her iki yüzde de büyük bloklar kullanılmıştır.

Kent içerisinde kamusal yapıların doğudaki yamaç üzerinde, düzlük alanda yoğunlaştığı görülür. Sur içindeki yapılarda genellikle düzgün kesilmiş büyük bloklar, kullanılmıştır. Güneydoğu köşede İn-antis planda tapınak (Resim 21), doğu kesimde Odeion?, batıda hamam yapısı tespit edilmiştir. Kentte yapılan kaçak kazıların büyük tahribatlara ulaştığı anlaşılmaktadır. Bu nedenle normalde sapa kaldığı için son zamanlara kadar oldukça iyi koruna gelmiş, ancak kaçak kazılar nedeniyle darmadağın edilmiştir. Çoğu yapı temeline kadar kazılmış,

mimari bloklar dağıtılmış, bazıları kırılarak çevreye atılmıştır. Tüm bu sebepler, yapıların işlevine dair yorum yapmayı zorlaştırmaktadır.

Yukarıdaki büyük yapılara ek olarak Kent içerisinde çeşitli noktalarda profilli mimari parçalara rastlanmıştır. Bunlar arasında sütun başlık ve kasnakları, üst yapı elemanları, profilli lento ve söveler, payeler sayılabilir. Ayrıca iki adet kırık halde kalkan betimli ostotheke ve bir adet kabartmalı friz parçasına rastlanmıştır. ostotheke dikdörtgen formlu olup her ikisinde de yan yüzlerde Pisidia'ya özgü kapı betimi, cephelerinde kalkan betimi yer almaktadır. Benzer bir parça Belören Köyü içerisindeki bir meskende devşirme malzeme olarak kullanılmıştır (Resim 22).

Keraitai antik kenti oldukça yüksek bir rakımda olduğu için su kentin su ihtiyacı, belli bölümlerde görülen su kuyularıyla sağlanmıştır (Resim 23). Söz konusu kuyular Kremna örnekleriyle birebir benzerdir ve büyük yapıların yakınlıklarına açılmışlardır. Muhtemelen sarnıçlarda Sivri Tepenin batı eteklerinden gelen su muhafaza edilmekteydi. Nitekim bugün aynı kaynak suyu Bucak İlçesi ve Belören Köyü'nde içme suyu olarak kullanılmaktadır.

1.1.10.Höyüktepe

Onaç Barajı'nın kuzeybatısında, Alkaya Köyüne giden yol üzerinde bulunan köprünün solundaki küçük tepe, Höyüktepe ismiyle bilinmektedir. Yüzeyde kaçak kazı çukurlarının görüldüğü alanda bol miktarda M.S. 2.-3. yy Roma seramiği bulunmuştur (Resim 24). Höyüktepe'nin üzerinde betondan bir platform oluşturulmuştur. Yanı sıra? biraz sapa kaldığı ve kaçak kazılarla tahrip edildiği için yüzeyde mimariye yönelik çok az ize rastlanmaktadır.

Höyüktepe konumu itibariyle Keraitai antik kentinin hakimiyet sahasına girmektedir. Ancak Keraitai'nin M.Ö. 1. yüzyılda Kremna ile beraber homonia sikke (Aulock, 1979, 33-34, 95-98; Köker, 2011, 287-292) bastırmakla beraber, aynı yüzyılın sonlarına doğru Kremna'nın suburbu olduğuna yukarıda değinmiştik. Bu sebeple Keraitai, Kremna'nın Çeltikçi Ovası'na açılan kapısı olarak nitelendirilebilir.

1.1.11.Seydiköy/Kaletepe

Onaç Barajı'nın batı kıyısında Seydiköy'ün alt kısmındadır. Güneydoğusunda Keraitai Antik kenti bulunan Kaletepe'nin etrafı sur duvarı ile çevrilmiştir (Resim 25). Gerek kaçak kazılar ve gerekse orman fidan dikim sahası olması nedeniyle oldukça tahrip olmuştur. Yüzeyde bulunan sigilatta parçalardan, Roma Dönemi'nde yerleşim gördüğü anlaşılmıştır. Kaletepe'de esas itibariyle Keraitai'nin hakimiyet alanına girmektedir.

1.1.12.Hisarköy - Asar Tepe

Bucak-Ağlasun yolu üzerinde, Mamak-Çanaklı Ovasının doğu ucunda yer alan Asartepe'ye Hisarköy'ün kuzeydoğusundaki patika yolla ulaşılır. Köye bakan yönü sarp kayalık bir alanla çevrili olup, diğer kısımlar 1,5 m. kalınlığında sur duvarı ile çevrilmiştir (Resim 26). Keraitai ve Sagalassos'la bakış kontağı bulunan kale yerleşimin batısında, sur duvarları dışında da yapı kalıntıları bulunmaktadır. Ancak söz konusu kalıntılar yakın zamanlara kadar hayvan ağılları olarak kullanıldığı için Antik dokusunun neredeyse yok olmasından dolayı, planları konusunda kesin yargıya varmak oldukça zordur. Tepe üzerindeki yapıların

inşasında İnarası ve Karadiğin Beleni'nde olduğu gibi ana kayadan yararlanılmıştır. Bunlardan birinde kaya basamakları ve nişler tespit edilmiştir. (Resim 27).

Hisarköy/Asartepe'nin yaklaşık 2 km. kuzeyinde Suluçukur Pınar olarak adlandırılan mevkii, Antik yerleşimin nekropol alanı olarak kullanılmıştır. Bugün tarla olarak kullanılan alanda, yoğun olarak seramik, kiremit ve pithos parçalarına rastlanmıştır. Aynı şekilde köyün muhtelif yerlerinde parçalar halinde bulunan mimari elemanların bu alandan getirildiği anlaşılmıştır.

Strabon'un, Galat kralı Amytas'ın Pisidia zaptını anlatırken, şu aktarımı dikkat çekmektedir. “Çünkü o, Pisidia Antiokheia'sına ve Apameia Kybotos yakınındaki Apollonias ülkesine kadar olan yerlere ve dağın yanındaki bazı topraklara ve Lykaonia'ya ve Kilikia'lılara ait topraklara yayılan Kilikia ve Pisidia'luları imha etmeye uğraşıyordu; ve vaktiyle zaptedilemez denilen bazı yerleri bu arada Kremna'yı da almıştı. Hatta Kremna'yla Sagalassos arasında bulunan Sandalion'u zaptetmek için çaba bile harcamadı”. (Strabon, XII.6 C569). Strabon'un bu aktarımlarına göre Sandalion'un neresi olabileceği sorusuna Kremna ile Sagalassos arasında kalan iki kale yerleşimi oldukça uygundur. Birisi Hisarköy/Asartepe, diğeri Ağlasun İlçesi, Harmancık Köyü'nün kuzeyinde yaklaşık 185x30 ölçülerindeki kaledir. Tıpkı Kremna – Girme gibi halk tarafından bugün Sandalion-Saldal Asar'ın çağrışım yapması, ikinci önerinin daha uygun olduğunu düşündürmektedir. Bölge hakkında detaylı araştırmalar yapan S. Mitchell de Sandalion'un Sandal Asar olabileceğini düşünmektedir (Michell 1991, 138). Bununla birlikte yukarıda zikredilen isim benzerliği dışında, herhangi kesin bilginin olmadığını hatırlatmak yerinde olacaktır.

1.2 GÖZETLEME KULELERİ

1.2.1. Çakalasar Tepe

Çakalasar Tepe, Kremna'nın yaklaşık 2 km. kuzeydoğusunda Üçpınarlar Mevkii olarak bilinen yerdedir. Doğuya doğru eğimli bir tepe üzerine kurulan kulenin, Kremna'ya bakan tarafı ve batısı uçurumdur (Resim 28). Tepenin en yüksek olan batı kanadında gözetleme kulesi – karakol benzeri bir yapı yer almaktadır. Kulenin yalnızca sarp uçurum olan güneyinde duvar bulunmamaktadır (Resim 29). Kireç taşı ve konglomeradan yapılan duvar düzensiz taş aralarına sahiptir. İsoodom örgülüdür ve köşe şeridi uygulaması gözlenir. 17x30 m. ölçülerindeki duvarın kalınlığı farklı noktalarda 80-110 cm arasında değişir. Sağlam olan bölümlerde yüksekliğin yaklaşık 5 m. ye ulaştığı tespit edilmiştir. Kremna'nın oturduğu alana göre daha alçak olsa da konumunun verdiği avantajla güneydeki Kaystros Vadisine inen dar geçitleri gözetlediği söylenebilir.

1.2.2. Alatepe/Sazak Mevkii Gözetleme Kulesi

Bucak'ı Belören'e bağlayan yol üzerinde, yolun batısındaki kayalık tepe üzerinde etrafı surla çevrili bir kaledir (Resim 30). Etrafı düzensiz yuvarlak planda, ocak çıkımı taşlardan 1,8 m. kalınlığında 50x60 m çaplarında örülmüş surla çevrilidir. Doğusu korunaklı olduğu için sur duvarına gerek duyulmamıştır. Kulenin içinde yüzeyde mimariye dair kalıntı yok denecek kadar azdır. Tepenin doğu eteklerinde, surla çevrili alanın altında taştan yapılmış yıkık evler bulunur. Burada kullanılan malzeme muhtemelen yukarıdaki surlardan taşınmıştır. Keraitai kentinin güneyindedir ve uzaklığı yaklaşık 3 km.dir. Konumu itibarıyla Keraitai'ye giden

doğal geçittir ve önündeki dar boğazı kontrol eder. Bu nedenle askeri amaçlı kullanılan gözetleme kulesi işlevine sahiptir.

2. DEĞERLENDİRME

Kremna'nın kuzeyindeki hakimiyet alanının yüksek tepelerin yamaçlarına kurulan yerleşimlerin, kale yerleşimleri ve gözetleme kulelerinden oluştuğu anlaşılmıştır. Bu yerleşimlerin hemen hepsi konum ve işlevleriyle büyük öneme sahiptir. Bunlar içerisinde İnarası'na dönemsel açıdan ayrı bir parantez açmak gerekir. Zira İnarası seramik buluntularıyla, Kremna'nın kuzey yayılımındaki Kalkolitik Dönem'de mağara yerleşime sahne olduğunu kesin olarak belgelemektedir. Bu veri Prehistorik Dönem'de Bucak Ovası'na yoğunlaşan yerleşimin aynı zamanda dağlık alanlara da yayıldığını göstermesi açısından önemlidir. İnarası yerleşiminin bir başka önemli yanı, etrafı temenosla çevrili kompleks yapıları ve kayaya oyulmuş mağarasıyla kutsal alan niteliği taşımasıdır. Kutsal alan içerisindeki mağara oldukça görkemli olup, birkaç kısmında kısmi olarak görülebilen izlerle, mağara yüzeyinin boyandığı anlaşılmıştır. Kutsal Alan'ın Kremna ve çevre yerleşimleri için dinsel merkez olabileceği üzerinde durulmaktadır.

Kremna'nın yaklaşık 8 km. kuzey batısındaki Keraitai, Kremna'nın çeltikçi Ovası'na açılan kapısı olarak nitelendirilebilir. Hellenistik Dönem'de kent işlevi taşıyan Keraitai'deki yapılar oldukça sade ve gösterişsizdir. Bu sebeple Erken Roma İmparatorluk Dönemi'nde Kremna'nın hakimiyet alanına girmesiyle zayıflamış ve önemini kaybetmiş olmalıdır. Bununla birlikte Keraitai, Kremna'nın kuzeyindeki kırsal yerleşimin en yoğun olduğu yerdir. Kremna'ya bağlı yerleşimlere bakıldığında Keraitai dışında oldukça küçük ölçekli oldukları görülmektedir. Bu sebeple Kremna'nın kent nüfusunun kırsala nazaran daha fazla olduğu düşünülmektedir.

Hisarköy/Asartep'e'nin Kremna hakimiyet sahasının sınırını kuzey oluşturduğu ve Sagalassos arasındaki tampon bölge olduğu üzerinde durulmaktadır. Sınırdaki Hisarköy/Asartep'e savunma amaçlı olarak etrafı surlarlarıyla çevrilmiş bir kale işlevi taşımaktadır. Bu tip kale işlevli yerleşimler dağlık Pisidia'da yaygın tercih edilen yerleşim modelidir. Bu tür kaleler özellikle antik kentlere giden derin vadilerin hemen girişinde inşa edilir ve etrafları güçlü surlarla çevrilirdi. Kalelerin büyük bölümünün iç kısımlarında yerleşime dair ipuçları oldukça azdır. Örneğin Bucak İlçesi'nin güneyinde kalan, etrafı yaklaşık 150 m. çapında surlarla çevrili Bucak Asartep'e'de birkaç seramik parçası dışında herhangi bir buluntuya rastlanmamıştır. Konum itibarıyla Bucak Asartep'e bugün Kumar Yaylası olarak bilinen Hyia antik kentine giden derin vadinin hemen bitişiğindedir. Bucak Ovası'ndaki Küçük Şarmantepe, Pancarlı Tepe, İncirdereköy Kayaüstü, Kuşbaba Asartep'e, bölgedeki kale yapılarına örnektir. Yukarıdaki bilgilerden hareketle Hisarköy/Asartep'e yerleşimi hem savunma işlevlidir, hem de Kremna'nın Çanaklı Ovası'na açılan kapısıdır şeklinde bir görüş öne sürülebilir.

Kremna'nın kuzey yayılımı daha çok kuzey doğuda kümelenmiştir. Bunlar içerisinde Karadiğin Tepesi'nin topoğrafik açıdan oldukça uygunsuz bir yere konumlandığı gözlenmiştir. Karadiğin ile Kremna arasında kalan Çakalasartep'e bir gözetleme kulesi/karakol işlevi taşımaktadır. Bu bölümdeki yerleşim alanlarının askeri nitelik taşıdığı düşünülmektedir. Kremna'nın kuzeyinde iki gözetleme kulesi tespit edilmiştir. Ayrıca Keraitai'nin zirvesinde her yöne bakan üç adet daha gözetleme kulesi bulunmaktadır. Bütün bunlar Kremna kırsal yerleşim oluşumunda güvenliğin oldukça ön planda tutulduğunu göstermektedir.

RESİM LİSTESİ

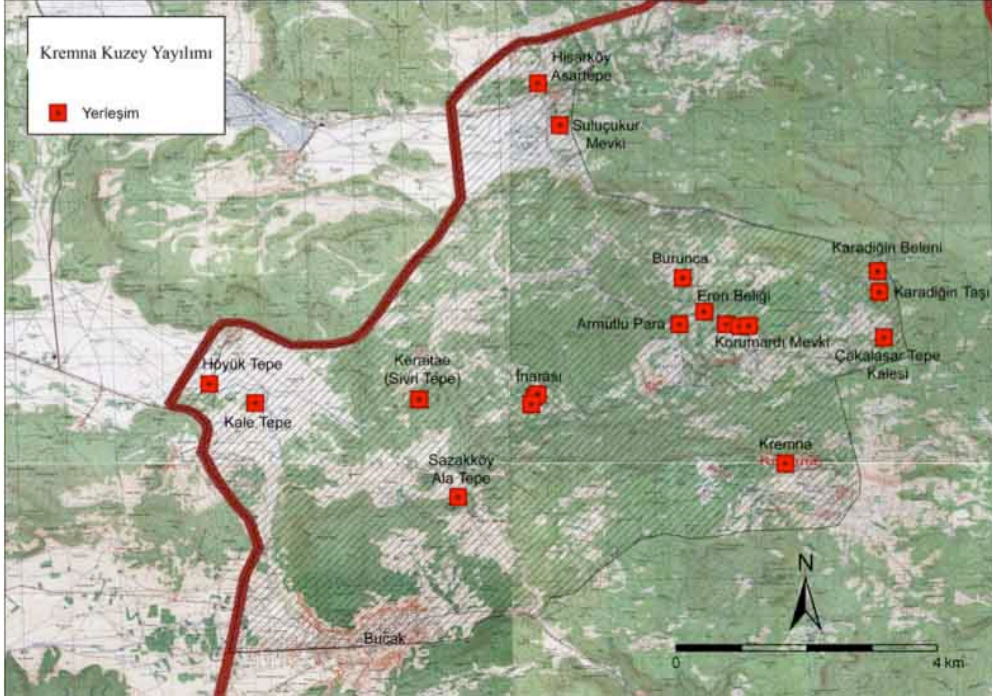
- Resim 1: Kremna Kuzey Yayılımı Haritası
Resim 2: Karadiğın Taşı
Resim 3: Karadiğın Taşı Mekanlarından Bir Görüntü
Resim 4: Korumardı Yerleşimi Orta Bölümdeki Basit Duvar
Resim 5: Burunca/Dumanlı'dan Kremna'ya bakış
Resim 6: Burunca/Dumanlı Harman Yeri
Resim 7: Burunca/Dumanlı Seramiklerinden Örnekler
Resim 8: İnarası Prehistorik Seramiklerden Örnekler
Resim 9: İnarası Kuzey Doğu Yamaç Prehistorik Yerleşim Alanı
Resim 10: İnarası Doğal Mağaralar
Resim 11: İnarası Apsisli Yapı
Resim 12: İnarası İşlikler
Resim 13-14: İnarası Doğu Nekropolis Lahit 1 Podiumu
Resim 15: İnarası 1 No'lu Mekan
Resim 16: İnarası Kutsal Alan ve Teraslarından Ayrıntı
Resim 17: İnarası Mağara
Resim 18: İnarası Kutsal Alan İçerisindeki Mekan
Resim 19: İnarası Ana Kayaya Oyulmuş Su Kanalı
Resim 20: Keraitai Kuzey Sur Duvarları
Resim 21: Keraitai, Tapınak
Resim 22: Belören Köyündeki Bir Meskende Kullanılan Kapı Betimli Ostothek
Resim 23: Keraitai, Su Kuyularından Bir Örnek
Resim 24: Höyüktepe Roma Seramiklerinden Örnekler
Resim 25: Kaletepe Genel Görünüm
Resim 26: Hisarköy/Asartepe Sur Duvarları
Resim 27: Hisarköy/Asartepe Kaya Basamakları ve Nişli Alan
Resim 28: Çakalasar Tepe Gözetleme Kulesi Batıdan Bir Görünüm
Resim 29: Çakalasar Tepe Gözetleme Kulesi
Resim 30: Alatepe/Sazak Gözetleme Kulesi

3. KAYNAKÇA

- Arundell, F. V. J. (1834), *Discoveries In Asia Minor. Including A Description Of The. Ruins Of Several Ancient Cities And Especially Antioch of Pisidia*, London.
- Aulock, H. Von (1979), *Münzen und Städte Pisidiens II*, *Istanbuler Mitteilungen-Beiheft 22*, Tübingen.
- Bean, George E. (1970), “Kitabeler”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 19-2, 99-102.
- Davis, Edwin John (1874), *Anatolica; or, The Journal of a Visit to Some of the Ancient Ruined Cities of Caria, Phrygia, Lycia, and Pisidia*, London.
- Dörtlük, Kayhan (1976), “Keraitae Araştırma Raporu”, *Türk Arkeoloji Dergisi*, 23-1, 17-23.
- Dörtlük, Kayhan (1988), “İlk Keraitai Yazıtı”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 27, 69-71.
- Hirschfeld, G. (1879), *Monatsbericht der Königlich Preussischen Akademie der Wissenschaften zu Berlin*, Berlin.
- Horsley, Gerald, R. H. - Mitchell, Stephen (2000), *The inscriptions of Central Pisidia, Inschriften griechischer Städte aus Kleinasien*, Bd. 57, Bonn.
- Horsley, Gerald, R. H. (1987), “Inscriptions from the So-Called “Library at Cremna”, *Anatolian Studies* 37, 49-80.
- İnan, Jale (1970), “Kremna Kazısı Raporu”, *Türk Arkeoloji Dergisi* 19. 2, 51-99.
- Köker, Hüseyin (2011), “Küçük Bir Keraitai Definesi”, *Özsait Armağanı: Mehmet ve Nesrin Özsait Onuruna Sunulan Makaleler*, (Edt. Hamdi Şahin – Erkan Konyar – Gürkan Ergin), 287-292.
- Köker, Hüseyin (2007) “Sikkeler Işığında Kremna Kenti Tanrıları”, *1. Burdur Sempozyumu, Cilt 1*, (Ed. Gökay Yıldız – Zeki Yıldırım – Şevkiye Kazan), Burdur, 677-682.
- Levich, Barbara (1967), *Roman Coloies in Southern Asia Minor*, Oxford.
- Metin, Hüseyin –Polat Becks, B. Ayça – Becks, Ralf (2014), Kremna ve Çevresi Yüzey Araştırması 2013, *ANMED 12*, 171-178.
- Mitchell, Stephen - Waelkens, Marc (1987), “Sagalassos and Cremna 1986”, *Anatolian Studies* 37, 37-47.
- Mitchell, Stephen - Waelkens, Marc (1988), “Cremna and Sagalassos 1987”, *Anatolian Studies* 38, 53-65.
- Mitchell, Stephen (1987a), “Cremna ve Sagalassos Çalışması 1985”, *4. AST*, 167-170.
- Mitchell, Stephen (1987b), “Cremna Araştırmaları”, *5. AST- I*, 257-263.
- Mitchell, Stephen –Cüceren, İlhan (1994), “1993 Yılı Pisidia Yüzey Araştırmaları”, *12. AST*, 497-512.
- Mitchell, Stephen, (1991), “Hellenization of Pisidia”, *Mediterranean Archaeology* 4, 119-145.
- Niemann, George - Petersen E. - Lanckoronski, Karl Grafen (1892), *Staedte Pamphylens und Pisidiens. (2-Pisidien)* Leipzig.
- Owens, Eddie (1991), “The Cremna Aqueduct And Water Supply System”, *Greece - Rome*, Vol. 38, 41-59.
- Öztürk, Hüseyin Sami (2009), “MÖ III. Yüzyıldan M.Ö. I. Yüzyılın Başlarına Kadar Doğu Akdeniz ve Küçük Asya'nın Güney Kıyılarında Korsanlık/Haydutluk”, *Ancient History, Numismatics and Epigraphy in the Mediterranean World. Studies in memory of Clemens E. Bosch and Sabahat Atlan and in honour of Nezahat Baydur*, İstanbul, 299-308.
- Perkins, J. B. Ward - Ballance, M. H. – Reynolds, J. M. (1958), “The Forum and Basilica at Cremna”, *BSR*, Vol. 26, 167-174.

Sterret, J. R. Sitlington (1888), *The Wolfe Expedition to Asia Minor, Papers of the American School of Classical Studies at Athens III* 1884/5 publ, Boston.

Strabon, (2005), *Antik Anadolu Coğrafyası*, Çev. Adnan Pekman, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Resim 1: Kremna Kuzey Yayılımı

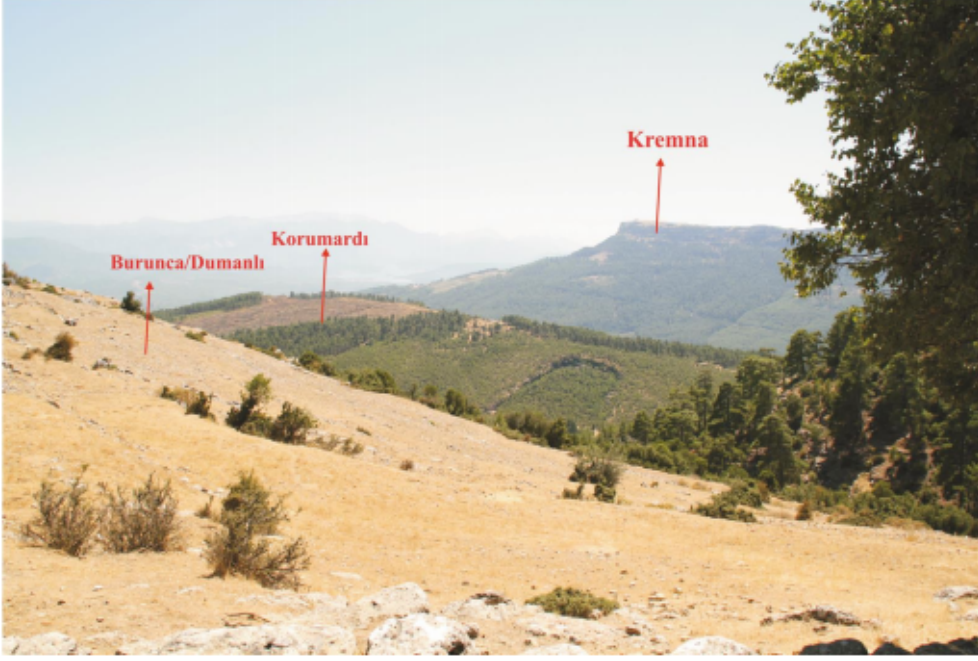
Resim 2: Karadığın Taşı

Resim 3: Karadiğın Taşı Mekanlarından Bir Görüntü

Resim 4: Korumardı Yerleşimi Orta Bölümdeki Basit Duvar

Resim 5: Burunca/Dumanlı'dan Kremna'ya bakış

Resim 6: Burunca Harman Yeri

Burunca/Dumanlı Seramiklerinden Örnekler

Resim 7

Resim 8: İnarası Prehistorik Seramiklerden Örnekler

Resim 9: İnarası Kuzey Doğu Yamaç Prehistorik Yerleşim Alanı

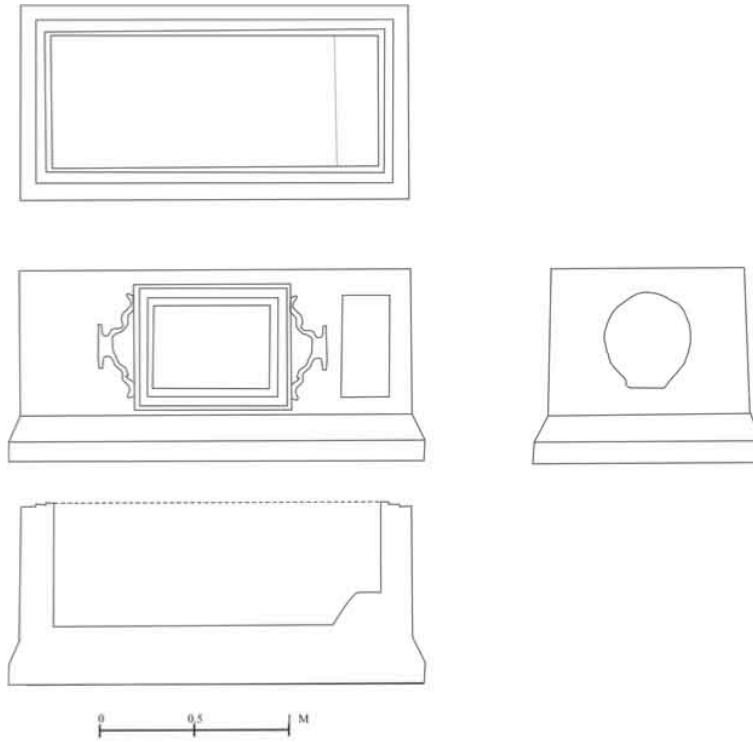
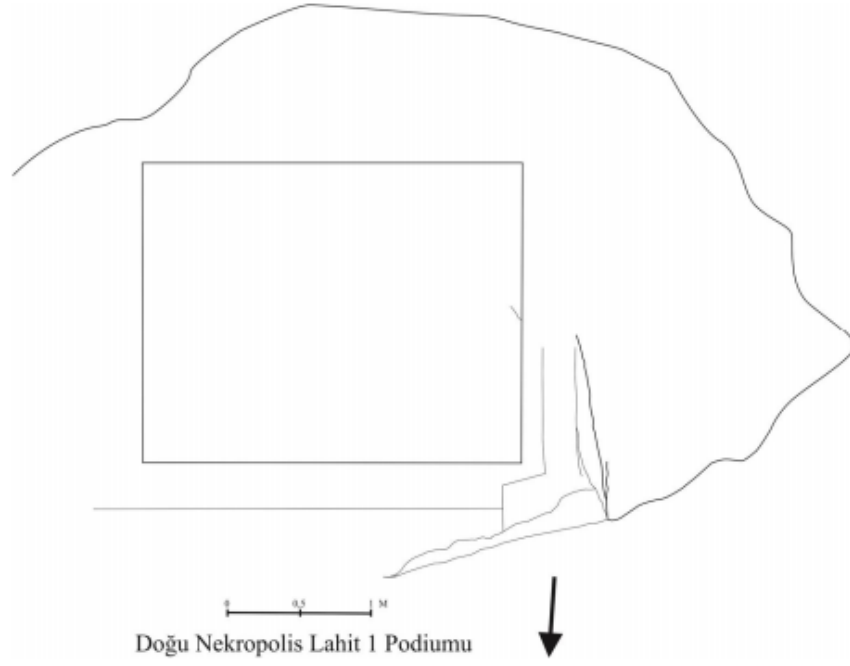
Resim 10: İnarası Doğal Mağaralar

Resim 11: İnarası Apsisli Yapı

Resim 12: İnarası İşlikler

İnarsı Nekropolis 1 No'lu Lahit Plan-kesit Çalışması 1/20 ölçek

Resim 13-14: İnarası Doğu Nekropolis Lahit 1 Podiumu

Resim 15: İnarası 1 No'lu Mekan

Resim 16: İnarası Kutsal Alan ve Teraslarından Ayrıntı

Resim 17: İnarası Mağara

Resim 18: İnarası Kutsal Alan İçerisindeki Mekan

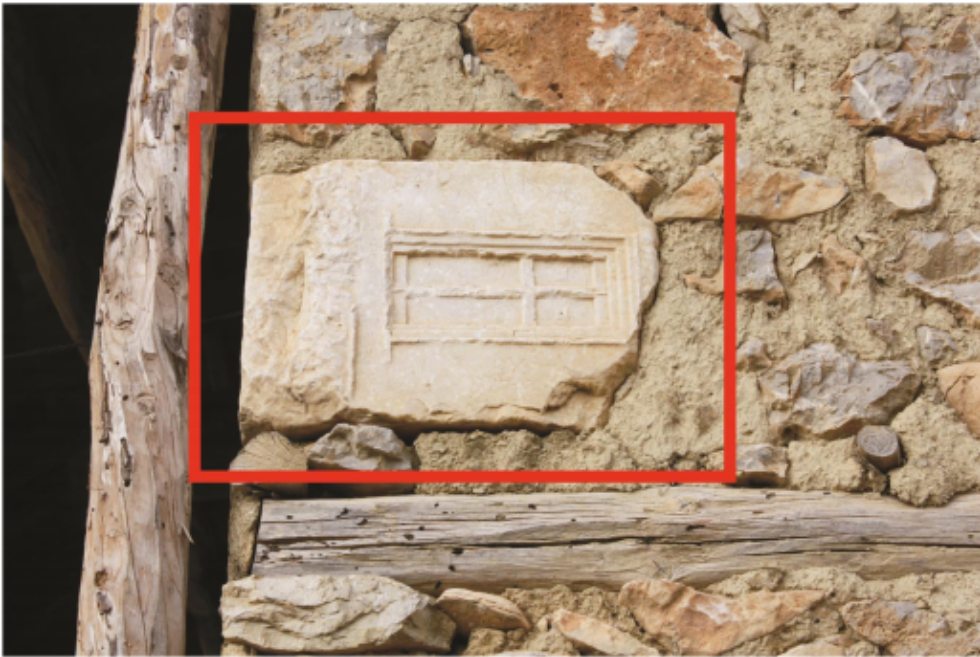
Resim 19: İnarası Ana Kayaya Oyulmuş Su Kanalı

Resim 20: Keraitai Kuzey Sur Duvarları

Resim 21: Keraitai, Tapınak

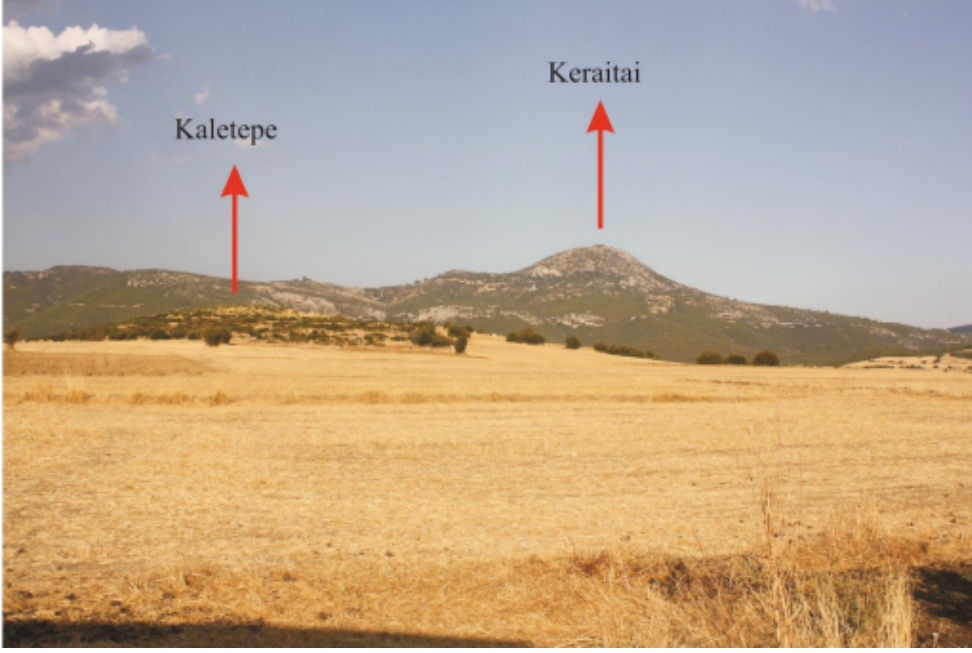
Resim 22: Belören Köyündeki Bir Meskende Kullanılan Kapı Betimli Ostotheke

Resim 23: Keraitai, Su Kuyularından Bir Örnek

Resim 24: Höyüktepe Roma Seramiklerinden Örnekler

Resim 25: Kaletepe Genel Görünüm

Resim 26: Hisarköy/Asartepe Sur Duvarları

Resim 27: Hisarköy/Asartepe Kaya Basamakları ve Nişli Alan

Resim 28: Çakalasartepe Gözetleme Kulesi Batıdan Bir Görünüm

Resim 29: Çakalasar Tepe Gözetleme Kulesi

Resim 30: Alatepe/Sazak Gözetleme Kulesi